

И. Л. ФОМИНА
г. Одесса

ВИДЫ УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ СТУДЕНТОВ

В статье автор отмечает, что правильно построенная система упражнений является одним из условий оптимизации работы по развитию речи студентов, с помощью которого происходит реализация главной цели обучения – развитие гармоничной языковой личности. В связи с этим рассматриваются последние исследования, посвященные вопросам определения принципов построения системы упражнений для формирования развития речи студентов.

При определении содержания упражнений проанализировано одну из самых известных классификаций целей обучения – таксономии Б. Блума. Эта таксономия определяет систематику конкретных целей и задач педагогического процесса. В частности представлены две таксономии: первая касается когнитивной области, то есть знания, вторая – аффективно, то есть эмоций и чувств.

Ключевые слова: развитие речи, система упражнений, таксономия Б. Блума, категории знания, анализа, оценки.

Стаття надійшла до редколегії 14.02.2015

УДК 372.878

ХА ТУ
м. Київ
innagek68@mail.ru

КРИТЕРИИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМОРЕГУЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНОГО ФЕНОМЕНА

У статті розглянуто ефективність формування здатності майбутніх учителів музики до саморегулювання в процесі вокального навчання, яке забезпечується завдяки дотриманню педагогічних умов: стимулювання художньо-творчої самореалізації студентів; активізації самопізнавальності; забезпечення творчої взаємодії викладача та студента шляхом діалогізації навчально-виховного процесу. Визначення сутності та змісту здатності до саморегулювання студентів передбачає спеціально організовану особистість активність, що спрямована на власну поведінку, діяльність і внутрішній світ, із метою їхнього коригування, приведення до особистісно-визначених параметрів ладу, порядку. Доречно також вказати на інтелектуально-вольовий аспект цього феномена, що дозволяє окреслити значення мисленневих операцій аналізу, синтезу, порівняння різних варіантів інтерпретації вокальних творів.

Ключові слова: саморегулювання, вокальне навчання, самореалізація, емпатія.

Спонукальною основою дій, учинків і поведінки людини в науковій літературі вважається мотивація. Саме мотиви зумовлюють активність особистості конкретного спрямування, виступаючи «рушійною силою», «стартом» (П. Якобсон), «пусковим механізмом» (С. Сисоєва), «внутрішньою пружиною» (А. Петровський) будь-якої діяльності. Вченими доведено, що мотивація пронизує всі структурні утворення саморегулювання особистості: її спрямованість, потреби, переконання, цілі, ідеали та смаки, характер, емоції, здібності та діяльність.

Специфіка вокального-виконавської діяльності майбутніх учителів музики привертає увагу як діячів музичної культури Китаю (Бай Шаожун, Ван Чао-вень, Лі Фан, Лінь Хай, Фан Дін-Тан, Цзін Нань та ін.), так і музичних педагогів України (В. Антонюк, А. Болгарський, Л. Василенко, Н. Гребенюк, П. Ковалик, А. Козир, О. Коренюк, А. Мартинюк, П. Ніколаєнко, Г. Падалка та ін.).

Для з'ясування стану сформованості здатності до саморегулювання майбутніх учителів музики в процесі вокального навчання передбачено вирішення таких завдань, як

виявлення компонентів здатності до саморегулювання та з'ясування особливостей їхнього прояву; визначення рівнів сформованості здатності до саморегулювання в майбутніх учителів музики, визначення їхніх якісних характеристик; дослідження впливу вокального навчання на формування здатності до саморегулювання майбутніх учителів музики.

Саме науково обґрунтовані критерії в педагогічних дослідженнях визначаються «мірилом», «еталоном» оцінювання досліджуваного явища, що дає змогу провести педагогічну діагностику, визначити рівні сформованості цього феномена та простежити динаміку його розвитку, зосередивши увагу на окремих недоліках та окресливши напрями педагогічної роботи.

Здатність до саморегулювання вчителя музики розглядається як здатність до індивідуально-неповторного музичного, особистісного та професійного самовираження в музичній та музично-педагогічній діяльності, детермінованого внутрішньо-емоційним спонтанним саморухом до якісних змін, критерії та показники її сформованості мають відображати внутрішні смислові орієнтири особистості, її спрямованість до самопізнання у процесі навчання музичному мистецтву, зокрема в ході вокального навчання. Тому у формуванні здатності до саморегуляції майбутнього вчителя музики першочерговим критерієм визначено *ступінь умотивованості наявності співацьких умінь та навичок*. У сукупності всіх структурних складників зазначеного феномена провідне місце займає система усвідомлених мотивів, що спонукають фахівця до конкретного виду музично-педагогічної діяльності, широкого діапазону професійно-орієнтаційних інтересів і цілей майбутньої фахової діяльності, що забезпечують її глибину і стійкість, якісну підготовку та проектування життєво важливих планів, пов'язаних із вокальною творчістю. Важливою особливістю саморегуляції є її здатність управляти власною активністю відповідно до особистих цінностей, формувати та перемикаються на нові механізми у зв'язку з мотивами, цілями та завданнями діяльності.

У наукознавстві існує думка, що вихідним положенням, що визначає поведінку людини,

є її цінності. Саме цінності як емоційно-чуттєвий базис є основою духовного життя людини. Цінності визначають ставлення людини до навколишнього світу, самої себе, діяльності. Тому важливим показником формування здатності до саморегуляції майбутнього вчителя музики в нашому дослідженні визначено наявність інтересу до вокального навчання.

Вагомість вокальної підготовки в структурі загальної фахової підготовки майбутнього учителя музики підтверджується історичною практикою музичної освіти. Це зумовлено тим, що саме якісна вокальна підготовка дає можливість майбутньому вчителю музики використовувати комплекс цих знань у роботі з дитячими вокальними колективами.

Мотивація виступає як внутрішня психологічна настанова, що активізує навчальну діяльність, допомагає приймати обґрунтовані рішення спрямоване на те, щоб задовольнити потребу в отриманні якісної вокальної підготовки у вищому музично-педагогічному навчальному середовищі, необхідної для роботи з дитячим вокальним колективом. Як процес і цілеспрямована активність особистості вона містить емоційний та інтелектуальний елементи.

На розвиток мотивації майбутнього вчителя музики до саморегулювання суттєво впливають процеси оцінювання вокальних творів. Визначеність особистості, її ставлення до певного об'єкта забезпечують спрямованість особистості. Ціннісне ставлення визначає також активність особистості в пізнанні творів вокальної музики, а також є підставою для осмислення своїх дій у музичній та музично-педагогічній діяльності. Процес самопізнання під час самоосмислення впливу музичних творів сприяє активному розвитку емпатії, що є важливим для емоційного відчуття та співчуття музичним образам. Тому ще одним показником критерію в напрямі мотиваційного пізнання визначаємо вияв художньо-естетичних потреб до самовираження у вокальному виконавстві.

Вокальна підготовка майбутніх учителів музики потребує постійного вироблення їхнього позитивного ставлення до музично-виконавської роботи з дітьми. Майбутньому

вчителю музики необхідно тонко виявляти гаму різноманітних почуттів дітей, які склалися як у процесі вокальної роботи, так і на концертних виступах. Із цієї позиції В. Бажанов визначає саморегуляцію як поняття, що застосовується для позначення актів самосвідомості, самопізнання, самоаналізу, самооцінки, того, що дозволяє особистості досконально їх вивчивши, перевтілюватися та входити у світ інтересів школярів. Таким чином, ступінь умотивованості набуття співацьких умінь і навичок, що є важливим критерієм мотиваційно-пізнавального компонента формування здатності до саморегулювання майбутнього вчителя музики в процесі вокального навчання, визначається наявністю інтересу до вокального навчання та виявом художньо-естетичних потреб до самовираження у вокальному виконавстві.

Другий критерій здатності до саморегуляції – *міра оволодіння співацькими прийомами виконавства та ступінь їхнього усвідомленого сприйняття*. Психологічні особливості рефлексивно-регулятивних процесів майбутнього вчителя, які відбивають його навчально-поведінкові дії, безпосередньо пов'язані з наявністю факторів творчої активності та професійної саморегуляції як загальних передумов оптимізації їхньої професійної діяльності.

Саморегуляцію ми визначаємо як універсальну психічну різнорівневу та багатофункціональну здатність людського організму керування своїми поведінковими діями в процесі навчальної діяльності та у вокальній роботі, тобто це здатність до музично-педагогічної комунікації. Таке визначення підтверджується науковою думкою багатьох дослідників: «... що мозок функціонує як динамічна система комбінованого типу, в якій процеси регулювання поєднуються з процесами управління» й тому об'єднуються в певне утворення». У цьому випадку вокальну діяльність ми розглядаємо як інтерсуб'єктну взаємодію в процесі дитячої творчості, тобто спільну вокально-творчу діяльність керівника та вокалістів, яка формується завдяки «суб'єкт – суб'єктним» (доросла людина – дитина) і «суб'єкт – об'єктним» (людина – предмет діяльності – сольний спів) відносинам.

Завдяки цій творчій інтеракції відбувається взаємозумовлена організація, координація навчально-виховної діяльності. Творча взаємодія між керівником і солістами-вокалістами виникає внаслідок комунікації та міжособистісної перцепції, яка виконує пізнавально-регулятивні функції спілкування.

У виконавсько-педагогічній діяльності саморегуляція проявляється в емпатії, яка є особливим видом емоційного контакту із ситуацією, у якій діє особистість. Ступінь регуляції емоційно-вольового стану в процесі виконавської діяльності значною мірою виражає емоційна захопленість процесом виконання вокальних творів. Таким чином, важливим показником міри оволодіння вокальними прийомами виконавства та ступеня їхнього усвідомленого сприйняття, на наш погляд, є наявність вокальної ерудованості, володіння музичним тезаурусом.

Важливим аспектом саморегулювання майбутнього вчителя музики є самоконтроль за процесом власних мистецьких і педагогічних дій. Так, для нашого дослідження особливо важливим є вислів Л. Виготського про те, що у студентському віці нові типи взаємозв'язків психічних функцій утворюються, здебільшого, на основі розвитку рефлексії. Сенс поняття рефлексії, пов'язаний із вибором особливої точки зору, виражено перенесенням із предмета, об'єкта на суб'єкт і його активність, власні пізнавальні засоби та можливості. Але для цього майбутньому вчителю музики важливо розуміти та адекватно сприймати себе, окреслити перспективи свого саморозвитку, бачити й використовувати власні інтелектуальні, емоційні, духовно-моральні резерви, визначити для себе засоби самоактивізації й самонавіювання.

У дослідженнях І. Беха, Н. Гуткіної, В. Зарецького, І. Семенова, А. Холмогорової та ін., спрямованих на визначення саморегулювання, робиться акцент на активізацію принципу саморозвитку особистості. Згідно з ним культивується самоорганізація та самоконтроль особистості в різних умовах її існування.

Саморегулювання тісно пов'язане із самоаналізом, інтроспекцією власної психіки, аналізом світоглядних і життєвих настанов, цінностей тощо. Саморегулювання, як наголо-

шує Г. Падалка, виступає інструментом самопізнання. Тому, саме ступінь здатності до саморегулювання емоційно-вольового стану у виконавській діяльності значною мірою визначається вмінням контролювати себе в процесі власних мистецьких і педагогічних дій. Здатність до самоаналізу та саморегуляції педагогічних дій є особливо важливими в практичній діяльності вчителів музики. Самоаналіз і саморегуляція є основними видами фахової творчості вчителя, спрямовані на осмислення, оцінку факторів, особливостей і рівнів своєї педагогічної діяльності, пізнання смислу та цінностей своєї професії, особливостей власного ставлення до неї.

Процеси саморегулювання забезпечують індивідуальне, особистісне пізнання світу вокального мистецтва, розвиток здатності пізнавати й осмислювати себе, свій внутрішній світ, власні відчуття, думки, досвід тощо. Через це, показником критерію міри оволодіння вокальними прийомами виконавства та ступеню їхнього усвідомленого сприйняття виокремлюємо вміння рефлексивно аналізувати результати власної виконавської діяльності.

Отже, визначено показники критерію міри оволодіння вокальними прийомами виконавства та ступеню їхнього усвідомленого сприйняття, зокрема наявність вокальної ерудованості, володіння музичним тезаурусом та вміння рефлексивно аналізувати результати власної виконавської діяльності відображають сутність означеного феномена.

Третій критерій здатності до саморегулювання майбутнього вчителя музики, що відображає сутнісні характеристики ціннісно-креативного компоненту її структури, є *ступінь оригінальності трактування вокальних творів та міра оцінного ставлення до них*.

Як принцип людського мислення саморегулювання є найважливішим і своєріднішим його механізмом, що має в певному значенні універсальний характер, тому потреба в саморегулюванні фахових знань та особистісного досвіду виступає одним із основних її досягнень. Саморегулювання сприяє віддзеркаленню суб'єктом свого внутрішнього світу та всього різноманіття власних індивідуальних особливостей. Усвідомлення й осмислен-

ня останніх реалізується за допомогою процесу саморегулювання, що дозволяє майбутнім учителям музики конструювати плани самовдосконалення.

Потреба в саморегулюванні фахових знань та особистісного досвіду для реалізації практичної діяльності вчителя музики тісно пов'язана з проблемою оригінальності трактування вокальних творів. Специфіка виконавської діяльності полягає в тому, що цей процес є творчим. Особливості його характерні наявною ініціативою виконавця, його індивідуальною неповторністю. Але в процесі виконавської діяльності важливо, пропускаючи музичний твір через призму своєї індивідуальності, залишитись вірним авторському задумові. Засвоєння такої концепції творчого акту передбачає виховання таких майбутніх учителів музики, які будуть здатні в процесі практичної діяльності прагнути до досконалого виконання музичних творів.

У цьому аспекті основоутворюючими є знання, пов'язані з концепцією вікової та педагогічної психології та фізіології про співвідношення навчання та розвитку дитини, а також положення Л. Виготського про «зону найближчого розвитку», визначення за допомогою професіоналізму вчителя його актуального рівня розвитку. Наявність у вищезазначених концепціях знань, а також навичок художньо-творчого прочитання та виконавської інтерпретації вокальних творів стає «ключем до розуміння різних способів управління співочим процесом». Адже вокальне навчання – це комплексна навчальна дисципліна, яка передбачає синтез музикознавчих і вокальних та фізіологічних знань.

Як зазначає А. Козир, система критично-рефлексивних дій майбутнього вчителя музики містить такі основні аспекти: нормативно-регулятивний (знання та досвід), афективний (емоційно-мотиваційний), когнітивно-операційний (поміrkований) та поведінковий. Готовність майбутнього вчителя до критичного осмислення та адекватного оцінювання результатів музично-педагогічної діяльності, розвинена здатність до рефлексії та саморегулювання передбачає аналітично-критичне оцінювання результатів вокально-виконавської діяльності.

Уміння здійснювати творчу інтерпретацію вокальних творів визначає рівень сформованості здатності до саморегулювання майбутнього вчителя музики, що зумовлює його готовність до фахового зростання й оволодіння прийомами духовно-творчої самореалізації, і визначається у нашому дослідженні важливим показником критерію ступеня оригінальності трактування вокальних творів та міри оцінного ставлення до них.

Із виконавсько-творчих позицій вокальне навчання розглядається нами як творчий процес, що має свої закономірності й механізми, відрізняється оригінальністю, породжує творчу діяльність, яка потребує розв'язання творчих задач (Г. Костюк та ін.). Центральною ланкою психологічного механізму творчості є синтез логічного та інтуїтивного (Я. Пономарьов). Тобто пріоритетного значення набуває творчо спрямована індивідуальність майбутнього вчителя музики, різнобічна готовність до вокально-виконавської діяльності. Творчість є невід'ємною частиною у процесі вокального навчання. Саме творча діяльність спонукає студента до саморегулювання щодо творів мистецтва, а в нашому дослідженні до вокальних творів. Процес створення креативного середовища для творчого збагачення у процесі вокального навчання ми розуміємо як реалізація креативних (від лат. creatio – творення) здібностей студентів цього напрямку, в основі яких лежить творче мислення, творча уява та її продукт – створення яскравого художнього образу. Синтезуючись, вони проявляються у вокальній діяльності та *праксеологічних* можливо-

стях (від грецьк. praktikos – діяльний, активний) як якісне використання різних творчих дій та їхньої сукупності з точки зору активності й ефективності.

Отже, критерій здатності до саморегуляції майбутнього вчителя музики, що спрямований на визначення *ступеня оригінальності трактування вокальних творів та міри оцінного ставлення до них*, характеризується такими показниками: наявність ціннісних орієнтацій у сфері вокального мистецтва та вміння здійснювати творчу інтерпретацію вокальних творів.

Визначена критеріальна структура сформованості здатності до саморегуляції в майбутнього вчителя музики є основою педагогічного діагностування методики формування здатності до саморегуляції майбутніх учителів музики під час вокального навчання.

Список використаних джерел

1. Велітченко Л. К. Психолого-педагогічний практикум у системі підготовки до педагогічної взаємодії // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 4.
2. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии. Исторический обзор и современное состояние проблемы // Вопросы психологии. – 1975. – № 2. – С. 147–156.
3. Крайг Г. Психология развития: Пер. с англ. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с.
4. Мачуська Г. М. Формування культури спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3.
5. Основы педагогического мастерства / Под ред. И. А. Зязюна. – М., 1989.
6. Педагогічна майстерність / Під ред. І. А. Зязюна. – К., 1997.
7. Педагогічні технології у неперевній професійній освіті: Монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. В. Воловик, О. Г. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. Д. Цехмістер та ін.; За ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

НА ТУ

Київ

CRITERIA FOR FORMING THE ABILITY TO SELF-REGULATION IN THE PROCESS OF VOCAL TRAINING AS A PEDAGOGICAL PHENOMENON

In the paper the effectiveness forming ability of future teachers to regulate the process of vocal training that is provided thanks to a pedagogical conditions: stimulating artistic and creative self-realization of students; samopiznavalnoyi activation; providing creative interaction between teacher and student by dialoghizatsiyi educational process. Determining the nature and content of the capacity for self-regulation specifically provides students organized person activity aimed at their own behavior, activities and inner world, to be adjustments to bring the student-parameter-order, order. It should also indicate the intellectual and volitional aspect appointed phenomenon that allows to define the value of thinking operations analysis, synthesis, comparison of different options interpreting vocal works.

Keywords: self-regulation, vocal training, self, empathy.

ХА ТУ

г. Киев

КРИТЕРИИ ФОРМИРОВАНИЯ СПОСОБНОСТИ К САМОРЕГУЛИРОВАНИЮ В ПРОЦЕССЕ ВОКАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ФЕНОМЕНА

В статье рассмотрена эффективность формирования способности будущих учителей музыки к саморегулированию в процессе вокального обучения, которое обеспечивается благодаря соблюдению педагогических условий: стимулирование художественно-творческой самореализации студентов; активизации самопознавательности; обеспечение творческого взаимодействия преподавателя и студента путем диалогизации учебно-воспитательного процесса. Определение сущности и содержания способности к саморегулированию студентов предусматривает специально организованную личностью активность, направленную на собственное поведение, деятельность и внутренний мир, с целью их корректировки, приведения к личностно-определенных параметров порядка, порядка. Уместно также указать на интеллектуально-волевой аспект указанного феномена, что позволяет очертить значение мыслительных операций анализа, синтеза, сравнения различных вариантов интерпретации вокальных произведений.

Ключевые слова: саморегулирование, вокальное обучение, самореализация, эмпатия.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2015

УДК: 378+378.148(51)

Л. В. ШИНКАРЕНКО

м. Одеса

shinkar@te.net.ua

**РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
З ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ СОЦІОЛОГІВ**

У статті висвітлено результати багаторічної експериментально-дослідної роботи, якою передбачено науковий аналіз теоретичних засад та дидактичних можливостей формування математичної компетентності майбутніх соціологів у ВНЗ. Наведено результати діагностики рівнів математичної компетентності студентів-соціологів на початковому та прикінцевому етапах дослідження та їхню статистичну обробку, що доводять ефективність запропонованих педагогічних умов. Проведене наукове дослідження є суттєвим кроком на шляху до розробки цілісної системи формування математичної компетентності студентів-соціологів як важливого складника їхньої майбутньої фахової діяльності.

Ключові слова: студент-соціолог, математична компетентність, педагогічний експеримент.

Останнім часом в Україні значно загострилася політична ситуація. Знаходження шляхів подолання кризи передбачає детальне наукове дослідження різних суспільних систем, проведення аналізу соціально-політичних структур, що знаходиться у сфері професійної діяльності вітчизняних соціологів. Як відомо, професійна діяльність соціологів пов'язана з дослідженням кількісно великих і якісно складних масивів, їхньою обробкою та аналізом, що неможливо без використання математичних і статистичних методів. Тому для проведення прикладних соціально-політичних досліджень соціолог повинен мати високий рівень математичної компетентності. Однак сучасний стан математичної підго-

товки студентів-соціологів у ВНЗ не відповідає вимогам часу. Тому проблема викладання математики фахівцям зазначеного напрямку є надзвичайно актуальною.

Проблемам викладання й навчання математики у вищій школі присвячено чимало наукових та методичних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників. Загальні аспекти математичної освіти досліджено в роботах І. Васильченка, Ю. Галайка, Б. Гнеденка, А. Дзундзи, О. Євсєвої, Л. Ємчик, Б. Каплан, Ю. Колягіна, В. Корнєщук, Л. Кудрявцева, Т. Максимової, Л. Москаленко, Д. Пойа, С. Ракова, З. Слєпкань, О. Скафи, А. Столяра та ін.; питання фахового навчання математичних дисциплін розглядали О. Комисаренко, О. Ку-